

BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE ÜTOPYAN BAKIŞ AÇISI

Beril Akıncı Vural* - Ayda Sabuncuoğlu**

ÖZET

Bu çalışma kapsamında 1970'li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan ve gelişimini büyük bir hızla sürdüren bilgi iletişim teknolojileri ve de 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkan ve 1970'li yıllarda teknolojik gelişimlerdeki hız sonrası varlığını ortaya koymaya başlayan bilgi iletişim teknolojilerine yönelik ütopyan bakış açıları mercek altına alınmaktadır. Çalışmada genelden öze doğru giden bir bakış açısı dahilinde öncelikli olarak bilgi iletişim teknolojisi kavramı ve evreleri tanımlanarak bu kavramın küreselleşme süreci ile ilişkisi ele alınmıştır. Ardından çalışmanın ana konusu kapsamında olan ütopya kavramına dair tanımlar ve bu kavram ile ilgili tartışmalara yer verilerek farklı ütopyan bakış açıları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde bilgi iletişim teknolojilerine dair ortaya konan ütopyan bakış açıları ve bu bakış açıları tarafından gerçekleştirilmesi öngörülen toplumsal, siyasi, ekonomik iddialar irdelenecektir.

Anahtar sözcükler: Bilgi iletişim teknolojileri, ütopya, ütopyan bakış açısı

INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND UTOPIAN PERSPECTIVE

ABSTRACT

Information communication technologies which have started to develop in 1970s and gathered momentum since then and the utopian perspectives which have appeared in 1900s and made its presence felt due to the rapid improvements on information communication technologies in 1970s has been the focus of attention in this study. The study goes through an approach that moves from more general to specific scope. At the first part of study, the development of information communication technologies and the relationship between these technologies and globalization would be examined. At the second part, all the utopian perspectives, their descriptions and various arguments on the topic would be the attention of the authors. Finally, the utopian perspectives on information communication technologies and their claims on the social, political and economical development would be explored.

Keywords: Information communication technologies, utopia, utopian perspectives

GİRİŞ

Bilgi iletişim teknolojilerinin (1) (BİT) her geçen gün daha hızlı bir gelişim göstermesi toplumsal yaşamda değişmelere neden olmaktadır. Bu değişimlerin toplumların ve tüm dünyanın yararına olduğunu savunan ütopyan bakış açıları endüstri toplumundan sonra geçilecek toplumun bilgi üzerine temelleneceğini savunmaktadır. Onlara göre, bu toplum bir bilgi evrimi sonrasında ortaya çıkacak ve adı da 'bilgi toplumu' ya da Alvin Toffler'in tanımlaması ile 'Üçüncü Dalga

Uygarlığı' olacaktır. Bu toplum, endüstri toplumundan farklı olarak çok büyük yenilik ve olumlu gelişmeler yaşayacaktır. Ütopyanlara göre, bilgi toplumunda her şeyden önce bilgiye ve insana önem verilecektir. Bu çağda insanların yaşam standartları yükselecek, ekonomik gelişimler yaşanacak, ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkacak, yeni değerler ve kavramlar oluşacak ve iş yaşamından eğitime, medyadan devlete kadar pek çok alan etkilenecektir.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

** Öğr. Gör., Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

1. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GELİŞİMİ VE TANIMI

Sosyal birer varlık olan insanlar yaşadıkları toplum içinde hem sosyal ilişkilerini devam ettirebilme hem de bilgi edinebilme amacı güderler. Bu amaçları doğrultusunda da kullandıkları en eski ve temel yöntem iletişimdir. İnsanın var olduğu en eski çağlarda bile adından söz edilebilecek bir kavram olan iletişim, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insan iletişim sayesinde kendini anlatır, diğerlerini anlar, öğrenir, öğretir, bilgi alır ve verir.

İlk çağlardan itibaren insan yemek yiyebilmek, kendini savunabilmek avlanabilmek vb. gereksinimleri karşılayabilmek ve kısacası hayatta kalabilmek amacı ile taşı kullanarak aletler yapmıştır. İnsanın alet yapabilme yeteneği; onu diğer canlı varlıklardan ayıran en temel özelliklerinden biridir. İnsan, bilinen başlangıç döneminden itibaren teknoloji üreten bir varlıktır. İnsanın evrim sürecinde teknoloji; bilginin değerlendirilmesi ve yargılanması ile aklın ve mantığın sonucunda ortaya çıkmıştır (Kurtoğlu 2001). Bu bağlamda insanın var olduğu ilk dönemlerden bu yana teknolojinin de var olduğu ve teknolojinin insanın gelişimi ile birlikte doğru orantılı olarak geliştiği söylenebilir.

'Teknoloji' terimine bakıldığında Yunanca 'tekhne' (sanat, zanaat) ve logos (bilgi, sözcük, söz) kelimelerinden oluştuğu ve Antik Yunan'da 'bilgiden gelen zanaat' anlamında olduğu görülmektedir. Zaman içinde 'teknoloji' kelimesinin anlamı değişmiş; bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen somut ve yararlı sonuçları ve bunlara ilişkin araç, süreç ve yöntemlerin tümünün ifade eden bir kavram halini almıştır (Woods ve Woods 2001: 6).

Teknolojik gelişmeler, insanlık tarihi boyunca bilginin elde edilişi, saklanması, işlenişi ve iletilişi şeklinde dört farklı aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamadan son aşamaya kadar hız, mesafe, miktar ve elde edilen bilginin güvenilirliğine dair kısıtlılıklar aşama aşama azaltılmıştır (Vural 2005: 2).

İlk ve en uzun evrede (M.Ö. yaklaşık 35.000'den 1838 yılında Samuel Morse'un ilk telgraf iletimine değin), bilgi fiziksel ve meka-

nik güç ile elde edilmekteydi. Bu evrede bilgi güvercinler, vurmali çalgılar, duman, koşan kuryeler vb. araçlar ile iletilmekteydi. İkinci evrede ise elektriğin icadı ve elektro-mekanik güç ile telgraf, telefon, radyo, televizyonun gelişimi gerçekleşmiştir. Üçüncü evre elektronun imkânlarının elektronik bilgisayar, transistörler, silisyum gibi yarı-iletkenler ve çiplerin icadı sayesinde keşfedilmesine şahit olmuştur. Ayrıca bu evre, bilgisayar teknolojilerinin ve telekomünikasyonun bütünleşmesinin başladığı evredir (Vural 2002: 5).

Büyük bir hızla değişen teknikler sayesinde şebekeleşme ortaya çıkmıştır. 1939 yılında icat edilen elektro-mekanik hesap makinesi II. Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği yıllara gelindiğinde ilk elektronik bilgisayar haline gelmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde transistörlerin icadı ve bu icat ile bağlantılı olarak da daha gelişmiş bilgisayarların tasarımı gerçekleşmiştir. Bilgisayar ve telekomünikasyon entegrasyonu sonucunda bilgisayar-iletişim ağları oluşturularak bu ağlara geniş uygulama alanları sağlandı. 1975 yılında ise Intel'in bu tarihten dört yıl önce ürettiği mikro işlemci sayesinde bu işlemciye kurulu ilk bilgisayar pazara sunuldu. Bu, 'bilgi çağının' başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1970'li ve 80'li yıllar ise bilgisayar yazılımlarında gelişmelerin gerçekleştiği, daha hızlı elektronik devreler için yeni tekniklerin ortaya konduğu, elektronik parçaların gitgide küçültüldüğü, yeni programlama dillerinin geliştirildiği bir dönemdir (Vural 2005: 2).

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimde yer alan son evre ise; kısıtlılıkların halen azaltılmaya çalışıldığı evredir. 60'lı yıllarda analogtan dijital şebekelere doğru başlayan geçiş süreci 80'li yıllara gelindiğinde hız kazanmış ve dijital teknolojiler, bireysel tüketicilere hitap etmekte olan elektronik pazara da girmiştir. Bu evrede CD'ler kendi başlarına bir pazar haline gelmiş ve yine bu evrede akıllı dijital televizyon setleri tasarlanmıştır (Vural 2002: 6).

Bilgi iletişim teknolojileri kavramı, bilginin başat olduğu ve bu bilginin gittikçe yoğunluk kazanan şebekeler vasıtasıyla iletişildiği teknolojiler bütünü (Erdoğan ve Bilir 2002: 50) olarak tanımlanabilmektedir. Daha açık bir tanımlamada ise bilgi iletişim teknolojileri; bilginin toplanmasında, işlenmesinde, üretilmesinde,

düzenli ve sistemli bir şekilde depolanmasında, aralarında ilişki kurularak hızlı ve doğru bir şekilde erişilmesinde ve ağlar aracılığıyla iletilmesinde kullanıma sunulmasında faydalanan tüm iletişim ve bilgisayar teknolojileridir (Atılğan 2006).

II. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE KÜRESELLEŞME

1980’li yıllardan itibaren dünya hızlı bir değişim süreci içine girmiştir. Küreselleşme, global bütünleşme ya da globalleşme adı verilen bu süreç ülkelerin maddi ve manevi değerlerinin ve tüm bu değerler bağlamında oluşmuş olan birikimlerinin ulusal sınırları geçip tüm dünyaya yayılması olarak da tanımlanmaktadır (Robertson ve White 2003). İlk olarak ticaret ve sermaye hareketinin serbestleşmesi ile başlayan küreselleşme süreci, iletişim ve bilgisayar teknolojilerinde yaşanan büyük çaplı değişim ve gelişimler ile etkisini büyütülmüştür. İlk zamanlarda etkisini ekonomik alanlarda göstermeye başlayan küreselleşme, daha sonraları sosyal ve kültürel alanları da etkilemiştir.

‘Küreselleşme’ ve ‘bilgi’ kavramları birbirleri ile bağlantılı kavramlardır. Küreselleşmenin, etkili olabilmesi bilgi alt yapısına bağlıdır. Bu bilginin tüm insanlarca elde edilmesi ise bilgi iletişim teknolojilerine bağlıdır.

Günümüzde küreselleşme gücünün etkisi ile bilgi akışının hem hacminde hem de hızında büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle bu gelişmenin etkileri finansal bilgi alanında görülmüştür. 1995 yılında yayınlanan *Ekonomist Dergisi’ne* göre; 1973 yılında 10 milyar dolar olan küresel ölçekteki döviz akışı 1995 yılına gelindiğinde 1.3 trilyon dolar olmuştur. Aynı boyutta gelişimler telekomünikasyon trafiğinin genişlemesinde ya da tüm dünyayı kaplayan bilgisayarla iletişim bağlantılarında da görülmüştür (Webster 2002: 80).

Birçok yorumcuya göre yaşanan bu değişiklikler ‘bilgi teknolojileri evrimi’nin bir sonucudur. Ancak teknolojiler gelir, hepimizi etkiler ve hayatlarımıza yeni şekiller verirler gibi teknolojik determinist açıklamalar artık çok bilindik ve eskidir. Bu açıklama değişimi getiren *deus ex machina (2)*’nin açıklamasıdır. Şu anda içinde bulunduğumuz çağ ‘bilginin otoyolla-

rı’dır (3) ve bunun belki de ‘ikinci endüstriyel evrime’ neden olacağı düşünülmektedir (Webster 2002: 80).

III. ÜTOPYA VE ÜTOPYAN BAKIŞ AÇISI

Bilgi iletişim teknolojilerinin dünya ve toplumlar üzerinde yaratacağı etkiler üzerine bazı bakış açıları bulunmaktadır. Bu bakış açıları genel olarak iyimser yani ütopyan ve de kötümser yani distopyan olmak üzere iki başlık altında toplanabilmektedir. Bu çalışma bilgi iletişim teknolojilerine olan ütopyan bakış açılarını konu almaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerine olan ütopyan bakış açılarında geçmeden önce ‘ütopya’ kavramına ve ütopyan bakış açılarında bakmakta yarar vardır.

A. ÜTOPYA KAVRAMININ TANIMI

‘Ütopya’ sözcüğü; Yunanca’da ‘ou’ (olmayan) ve ‘topos’ (yer) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur ve yine Yunanca’da ‘olmayan yer’ ya da ‘hiçbir yer’ anlamına gelmektedir. Günlük yaşamdaki kullanımında ise ütopya; mükemmeli, iyi olanı ve de arzu edilen-isteneni temsil etmektedir (Munkner 1996).

Ütopya kavramı ilk kez Thomas More’un 1516 yılındaki *Ütopya* adlı eseri ile gündeme gelmiştir. VIII. Henry’nin rejimine karşı duran İngiliz bir avukat, devlet adamı ve aynı zamanda yazar olan More’nin *Ütopya* adlı eseri, Ütopya adında bir adayı ve bu adada yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatı anlatmaktadır. Adada her birey eşit değerlere, yaşam stillerine, evlere ve inançlara sahiptir. More, materyalist düşünce yapısından uzak bir toplum yapısını, altın ve gümüşü sadece hayvan tasmaları ve oturma için kullanan ve bu bağlamda bu maddelerden nefret eden bir toplum ile tanımlamaktadır (More 1997). More’dan sonra ‘ütopya’ kavramını 1619 yılında *Chritianopolis* adlı eseri ile ele alan Johann Valentin Andreae, More’nin *Ütopya*’sının temel özelliklerine benzer bir yapı izleyerek daha detaylı ve sofistike bir devlet yapısını ele alarak Hristiyanlık ütopyasını anlatmıştır. Daha sonra 1621 yılında Robert Burton, *Melankolinin Anatomisi-The Anatomy of Melancholy-* adlı eserinde ideal toplum tarzlarını aydınlatarak ve birbirinden ayırarak seçenekleri değerlendirmiş ve ütopyan bir toplumu anlatmıştır. 1623 yılında ise Tom-

masso Campanella *Güneşin Şehri- Citta Del Sole*- adlı eserinde bir filozofun gerçekte kuramadığı ancak zihninde yaratabildiği bir ülkeyi tanımlamıştır (Davis 1981: 64, 73, 86). Ancak 1624 yılında Francis Bacon tarafından yazılan ve ölümünden sonra 1627 yılında yayınlanan *Yeni Atlantis- New Atlantis*- adlı eserin ütopya kavramından bahseden diğer eserlerden bir farkı bulunmaktaydı. Bacon teknoloji ve bilimin öneminden ve yaratacakları değişikliklerden bahseden ilk düşünürdü.

Yeni Atlantis ilerlemeye dair fikirlerin, bilim ve teknolojiye olan inancın ve insanın doğa üzerinde kabul edilen üstünlüğünün simgesi olarak kabul edilir. Teknolojik akılcılığı savunan ilk düşünür olma özelliğine sahip Bacon, ilerlemenin bilgiye ve yeteneğe dayandığı fikrini ortaya koyduğunda zamanın ötesinde idi (Anıt 1998: 58).

Ütopya kavramı farklı düşünürler ve bilim adamları tarafından da tartışılmış ve tanımlanmaya çalışılmış bir kavramdır. Örneğin, George Kateb ütopyayı bireylerin ve grupların, hayatlarını şiddetli ölüm korkusu ve yetersizlik hissi olmadan özgürlük, hak, enerji ve yetenek ile yeniden yapılandırdıkları bir dünya olarak tanımlarken (Kateb 1963) Raci Bademli'nin 'ütopya' tanımı ise daha önce verilen tanımlardan biraz daha farklıdır. Bademli, ütopyaların birer 'bilim kurgu' eseri olduklarından söz etmektedir. Ona göre ütopyalar; insanlara umut, heyecan ve ilham verebilecekleri gibi aynı zamanda insanları endişelendirebilen, korkutabilen ve karamsarlığa sürükleyebilecek bir yapıdadırlar. Ütopyalar geleceğin şekillendirilmesinde insanların dikkate alacakları, kullanacakları bilimsel olmayan birer bilgi türüdür. Ütopyaların toplum üzerindeki etkilerinin ne ve nasıl olacağını, geleceğin şekillendirilmesinde ne derece dikkate alınacaklarını ya da ne kadar dikkate alınacaklarını önceden kestirebilmek mümkün olmamaktadır. Ancak geçmişte ne derece ve nasıl etkili oldukları çok rahat sorgulanabilmektedir (Bademli 1998: 62).

B. ÜTOPYAN BAKIŞ AÇILARI

Politik ya da sosyal mükemmelliğe ulaşabilmek amacı ile geleceğe yönelik ve geleceği görmeye çalışan birçok ütopyan bakış açısı vardır. Bu bakış açılarının varlığı 19. yüzyılda

belirginleşmiş ve bu bakış açılara sahip insanların sayısı artmaya ve bunlar ile ilgili tartışmalar sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır.

S.C. Jansen, *Eleştirel İletişim Teorisi: Güç, Medya, Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji (Critical Communication Theory: Power, Media, Gender, and Technology)* adlı kitabında (2002) tüm ütopyan bakış açılarının o günkü sosyal şartların dikkatli bir şekilde analiz edilmesi sonucu oluştuğunu ve bugün buradan bakıldığında 'hiçbir yer' için değil 'iyi bir yer' için oluştuklarını söylemektedir (Dickerson 2005: 3-4). Jansen'in bu yaklaşımı göz önünde bulundurularak içinde bulunulan sosyal şartların dikkatlice analiz edilmesi sonucu oluşmuş ve 'iyi bir yer'i hedefleyen ütopyan bakış açıları aşağıda kısaca incelenecektir.

1. Ekonomi ve Ütopyan Bakış Açısı:

Ekonomiye olan ütopyan bakış açısı 19.yy.da kapitalizmin ticaretin gelişmesi sonucu oluşan toplumsal karışıklıklar sonucu ortaya çıkmıştır. Edward Bellamy'nin Julian West adlı bir karakterin ayrımlar olmaksızın ütopyik bir ekonomik yapıya sahip ve eşitlikçi bir toplumdaki yaşamını anlattığı *Geriye Bakmak -Looking Backwards* adlı romanının büyük tartışmalar yol açması sonucu büyük üne sahip olmasına neden olmuştur (Fox ve Kloppenberg 1995: 71). Bu bakış açısına göre; zenginlik toplumun her bireyine eşit olarak dağıtılacaktır. Bireylerin tek yapmaları gereken ortak refah için kendi üstlerine düşen ve sevdikleri işleri yapmak olacaktır. Bireylerin sevdikleri işleri yapmaları zevk ve özgürlüğü de getirecektir. Çünkü çalışmak aynı zamanda eğitilmeyi de getirecektir ve eğitilmiş birey hem özgür hem de mutlu olacaktır. Her birey kendi payına düşeni yaptığı için taşıma, yemek, barınma, eğitim ve sağlık gibi hizmetler bunlardan faydalanmak isteyenlere sunulacaktır (<http://www.utdallas.edu> 08.04.2008)

2. Din ve Ütopyan Bakış Açısı:

İlk dini ütopyalar mükemmel doğayı hayal ederek günah ile bozulmadan önceki "Cennetin Bahçeleri-*Garden of Eden*"ni ya da öteki yaşama ait kutsal şehri tanımlamıştır. Bu ütopyalarda fantasya ve hayal gücü ön plandadır (Darren ve ark. 2004: 241).

3. Siyaset, Tarih ve Ütopyan Bakış Açısı:

Bu bakış açıları devletin mükemmeliyete ulaşma çabasında bir toplum yaratacağını savunur. Tüm dünyada yaşanacağı düşünülen Dünya barışı ise bu bakış açılarının gelebileceği en son noktadır.

4. Bilim, Teknoloji ve Ütopyan Bakış Açısı:

Çalışmanın temel konusu olan ütopyan bakış açısı ve BİT konusu daha sonra detaylı olarak ele alınacak olsa da, bakış açısının doğuşu ve gelişimi bu başlık altında kısaca incelenecektir.

Teknoloji üzerine olan ütopyan bakış açılarına teknolojinin gelişen değerlerine ait Amerikan inancının bir sonucu olarak bakılmaktadır. İlk olarak 1880 ve 1915 yılları arasında ortaya çıkan bu bakış açısı, 1920'li ve 1930'lu yılların hayali/sezgisel şehirciliklerini, 1933 yılında Chicago'da düzenlenen *The Century of Progress Exposition*'unda, 1939 yılında New York'da düzenlenen Dünya Fuarı'nda, birkaç Disney filminde ve birçok bilimkurgu filmi ve televizyon programında Amerikan kültürünü yansıtmaya ve yayılmaya devam etti. O yıllarda bu bakış açısının yayılmasına yardımcı olan yazarların, fütüristlerin ve iş adamlarının birkaçı şunlardır; Daniel Webster, Henry Ford, Buckminster Fuller, Alvin Toffler, Newt Gingrich ve John F. Kasson (Braine 1994: 4).

Bu bakış açısı geleceğe odaklanmış olup bilgi, bilim ve teknolojiler ile uyum sağlayabilen toplumların hayat standartlarının yükselebileceğini savunmaktadır. Ütopyacı bakış açısına göre teknoloji bir bilim kurgu değildir, gerçekliktir ve toplumların bir an önce bu gerçekliğe alışmaları ve onunla uyum sağlamaları gerekmektedir.

1900'lü yılların ortalarında büyük gelişmeler gösteren bilgi iletişim teknolojileri sonucunda 1978 yılında İngiltere Başbakanı James Callaghan, ulusuna 'mikroelektronik evrim'in gerçekleşmekte olduğunu ve bunun farkında olmaları gerektiği çağrısını yaptı. Bu çağrı, teknolojik evrimin kaçınılmaz olduğunun ve insanların hayatlarında çok önemli değişikliklerin gerçekleşeceğini habercisidir. 1978 yılında BBC, *Ufuk/Fikir Ufukları (Horizon)* adlı teknoloji belgeseli serisini yayınlamaya başladı. Bu program, toplumu uyaran ve 'teknolojik

evrim'den haberdar olmalarını sağlayan *The Mighty Micro*, *The Wired Society*, *The Micro Millenium*, *The Silicon Civilization*, *The Micro Revolution*, *The Third Wave* gibi birçok program ve kitabın oluşmasına öncülük etti. Bu evrimin olumlu yönlerini ve teknolojinin toplumları yıkılmaktan ve gerilemekten nasıl kurtaracağını her ay düzenli olarak aktaran önemli yazılı basın örneği de *Futurist Dergisi*'dir (Robins ve Webster 1999: 64). Tüm bu programların, kitapların ve dergilerin amacı toplumları bu evrimden haberdar etmek ve yaşanacak bu değişimlerden korkmamalarını sağlamaktır. Alvin Toffler, oluşacağını düşündüğü Üçüncü Dalgayı yani yeni 'bilgi toplumu' dönemini anlattığı Üçüncü Dalga (*Third Wave*) kitabını yazma amacının da bu şeklide olduğunu ve insanların bu değişimden korkmamaları gerektiğini ve bu değişimin oluşturacağı yeniliklerin olumlu taraflarını görmeleri gerektiğini söylemektedir.

"Tüm bu köklü değişikliklerin her birini dengesizliğin, çöküşün, felaketin, belirtileri olarak görebiliriz. Ama çok daha geniş bir görüş açısı sağlamak için biraz geri çekilip bakarsak, önceden göremediğimiz bir sürü şey gözümüze çarpar. Açıkça ve sınırlı tartışmaya yer bırakmayacak biçimde görülecektir ki, aklımızı kullanırsak ve biraz da talihimiz yaver giderse, yeni ortaya çıkacak olan uygarlık, şimdiye dek gördüklerimizden çok daha sağlıklı, çok daha mantıklı, çok daha dürüst ve çok daha demokratik olabilir. Kitabın bu temel savı eğer doğru ise, önümüzdeki geçiş fırtınalı ve bunalımlar ile dolu olacak olsa bile, uzun dönemde iyimser olmamız için pek çok neden vardır" (Toffler 1981: 18,20).

Ütopyan bakış açısına göre; bilgi iletişim teknolojileri tüm dünyanın bilgiye ulaşabilmesini sağladıktan sonra bilgi evrimi gerçekleşecek ve 'bilgi toplum'ları oluşacaktır. Bu toplumlar yeni sosyal değerlere ve sosyal ilişkilere sahip olacaktır. Irk, vatandaşlık, toplumsal cinsiyet, cinsel tercih, aile yapıları, toplumsal sınıflar, devlet ve yönetim sistemleri değişime uğrayacaktır. Üretimin verimi artacak, iş olanakları fazlalaşacaktır. Geri kalmış, geleneksel tarım toplumları bile bu evrim sayesinde post-endüstriyel topluma ulaşabilecektir.

Futurist Dergi'sinin, 1996 ve 2000 yılları arasında yayımlanan ve bu yıllara kadar yaşanan ve ileride de BİT sayesinde yaşanacak değişimleri anlatan en iyi ütopyan bakış açısı ile yazılmış kitaplar araştırmasında yer alan bazı kitaplar bulunmaktadır. Michael J. Mazarr'dan *Global Trends 2005 (Global Trendler-2005)*, *The Information Age (Manuel Castell'in Bilgi Çağı)*, Janie Fouke'den *Engineering Tomorrow (Yarınları Yönetmek)*, John Naisbitt'ten *High Tech-High Touch (İleri Teknoloji-İleri Dokunuş)*, Walter Truett Anderson'dan *Evolution Isn't What It Used To Be (Evrim Eskiden Olduğu Gibi Değil)* ve Robert Zubrin'den *Entering Space (Uzaya Girerken)* adlı kitaplar bunların bir kaçıdır (Marien, 2001).

IV. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE ÜTOPYAN BAKIŞ AÇISI

Teknoloji ve teknolojinin gelecek üzerindeki etkileri üzerine olan tartışmalar belki de insanlığın ilk icatları ve bu icatların hayatlarına getireceği yenilik ve değişimleri fark ettiği zamanlara kadar dayanmaktadır. Ancak teknolojilerin etkilerinin olumlu ve olumsuz getirilerinin gerçekten bir tartışma konusu olmaya başladığı dönemler 1800'li yılların sonlarına dayanmaktadır. Bu tartışmalar günümüzde, teknolojinin sınır tanımaz bir hızla her geçen gün gelişimini sürdürmesi ile de devam etmektedir. 21. yüzyılda bu tartışmalar, teknolojinin insanları 'post-human' bir çağa sürüklediği üzerinedir. Bazıları zaten bu çağa girildiğini düşünürken bazıları henüz girilmediğini düşünmektedir. İster girilmiş, ister girilmemiş olsun bu konu üzerinde hem ütopyan hem de distopyan bakış açıları bulunmaktadır. Bu bölümde çalışmanın konusu itibarı ile BİT üzerine hem geçmişte hem de günümüzde var olan ütopyan bakış açıları ve hangi alanlarda, nasıl değişimler vaat ettikleri incelenecektir. Ancak şu noktayı tekrarlamakta fayda vardır ki, bu ütopyan bakış açıları ister geçmiş yıllara ister günümüze ait olsunlar temellerinde yatan en önemli fikir; tüm dünyanın bilgi, iletişim ve teknoloji sayesinde bütünleşeceğidir. Microsoft'un sahibi Bill Gates bu konu ile ilgili şunları ifade etmiştir:

“Networkler bizleri birbirimize çekecek ve yakınlaştıracaktır. Eğer istediğimiz buysa o zaman kendinizi milyonlarca toplumun

arasına bırakın. Milyonlarca yenilikleri sayesinde bilgi otoyolları bizlere eğlence ve bilgi yolu ile birbirimize ulaşabilme şansını tanıyacaktır” (Robins ve Webster 1999: 69).

Bilgi iletişim teknolojilerine dair ütopyan bakış açılarının oluşacağını öngördükleri değişiklikler ve alanları başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır.

A. BİLGİ TOPLUMU

1960'lı yılların başlarında Marshall McLuhan, elektronik alanında yaşanacak olan gelişimler sonucunda yeni bir çağa girileceğini ve bu çağın insanların kolektif kimliklere sahip olarak bireysellikten uzaklaşacaklarını ve 'global bir köy'de yaşayacaklarını iddia etmiştir. Marshall McLuhan'ın bu iddialarının ortaya çıktığı yıllar daha henüz internetin olmadığı zamanlardı. Ancak günümüze bakıldığında gerçekten de dünyanın 'küçülmeye' başladığını ve toplumların daha iç içe yaşamaya başladığını görüyoruz. 21. yüzyılın içinde olduğumuz bu günlerde gerçekten de bir 'bilgi toplumu'nda yaşadığımız düşünülebilmektedir.

Bilgi toplumu, birçok ülkenin resmi politika belgelerinde; sosyo-ekonomik faaliyetlerin etkileşimli sayısal iletişim ağları ile ya da bu iletişim ağlarının yoğun olarak kullanımı ile gerçekleştirilmesinin yanı sıra bu amaç ile kullanılan her tür teknolojinin üretilmesi ve uygulanması olarak tanımlanmıştır (<http://www.bilten.tubitak.gov.tr> 08.04.2008).

Bilgi iletişim teknolojilerinin bilginin her geçen gün önem kazanmasında çok önemli bir role sahip olması nedeni ile bazı kaynaklarda 'bilgi toplumu' yerine 'iletişim toplumu' kavramı kullanılmaktadır. Her ne kadar bu kavram aynı olarak kabul edilip birbirinin yerine kullanılıyor olsa da, bu kavramların anlamları farklıdır.

Bilgi toplumu kavramı; tüm teknolojilerin ve sosyal hayatın, bilginin egemenliğinde oluşunu tanımlarken, iletişim toplumu; bilgi iletişim teknolojilerinin hâkimiyetini, önemini ve dünyayı 'küçülten' haberleşme olanaklarını tanımlamak amacı ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Ancak günümüzde daha geniş bir kapsama

sahip olması nedeni ile araştırmacılar ve yazarlar tarafından ‘bilgi toplumu’ kavramı daha ağırlıklı olarak kullanılmaktadır (Eraut 1991: 4).

Bilgi toplumunun teorik anlamda altyapısı ilk olarak 1973 yılında Daniell Bell tarafından yazılan *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* (Sanayi-

sonrası Toplumunun Gelişi: Toplumsal Tahminin Macerası) adlı kitapta ‘sanayi sonrası toplumu’ndan söz edilmiş ve bu toplum; enerjisini bilgiden alan, toplumun ihtiyaç duyduğu özellikler ile donatılmış uzmanlardan oluşan, kişiler arası bir oyunun geçerli olduğu ve temel üretim sektörü hizmetlerine sahip olan bir toplum olarak tanımlanmıştır (Kutlu 2000: 14-15).

Tablo 1: Sanayi ve Bilgi Toplumunun Karşılaştırılması

	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Öz	Buhar makinesi (güç)	Bilgisayar (bellek, hesaplama, kontrol)
Temel Fonksiyon	Fiziksel emeğin ikamesi	Zihinsel emeğin ikamesi
Üretim Gücü	Maddi üretim gücü (kişi başına sermaye artışı)	Bilgi üretme gücü (optimum hareket-seçim kapasite artışı)
Ürünler	Faydalı mal ve hizmetler	İletişimsel bilgi, teknoloji, bilimsel bilgi
Üretim Merkezi	Modern fabrika	Bilgi kullanımı (bilgi ağları, veri tabanları)
Piyasa	Yeni dünya, koloniler, tüketicinin satın alma gücü	Bilimsel bilgi sınırlarının, bilgi alanının genişlemesi
Öncü Endüstriler	İmalat sanayi (makine ve kimya sanayi)	Entelektüel endüstriler (iletişimsel bilgi ve bilimsel bilgi endüstrileri)
Ekonomik Yapı	Metaekonomi (işbölümü, üretim ve tüketimin ayrılması)	Sinerjik ekonomi (birlikte üretim ve kullanımda paylaşım)
Sosyo-Ekonomik İlke	Fiyat ilkesi (arz ve talebin dengesi)	Amaç ilkesi (sinerjik ileri besleme prensibi)
Sosyo-Ekonomik Özne	Şirket (özel, kamu şirketleri, üçüncü sektör)	Gönüllü topluluklar (yerel ve bilgi toplulukları)
Sosyo-Ekonomik Sistem	Sermayenin özel mülkiyeti, serbest rekabet, kar maksimizasyonu	Altyapı, sinerji prensibi, toplumsal yararın önemi
Toplum Biçimi	Sınıflı toplum (merkezi güç, sınıfların kontrolü)	Fonksiyonel toplum (çok merkez, otonomi, fonksiyon)
Ulusal Hedef	Gayri safi milli refah	Gayri safi milli tatmin

Kaynak: Kutlu, Erol (2000), *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Bilgi toplumunun geleceğinden söz eden bir diğer ve en önemli fütüristlerden biri de Alvin Toffler’dir. Toffler, *Üçüncü Dalga (1980)* adlı kitabında üç farklı dönemden bahsetmekte ve her döneme de ‘dalga’ adını vermektedir. Alvin Toffler’in Çocuklarımızın ve torunlarımızın çok daha iyi hayat şartlarına sahip olacakları çağ (Mark 1995) olarak tanımladığı ‘Üçüncü Dalga’ bilgi toplumuna geçiş dönemini temsil etmektedir. Bu bağlamda ‘Birinci Dalga’ yerleşik tarım kültürüne geçişi tanımlarken ‘İkinci Dalga’ ise sanayi toplumuna geçişi temsil etmektedir.

Toffler’in Üçüncü Dalga’sının neden olacağı uygarlık yani ‘bilgi toplumu’ ya da onun terimi ile ‘Üçüncü Dalga Uygarlığı’ yeni hayat tarzlarını beraberinde getirecektir. Bu uygarlık bürokrasileri ortadan kaldıracak, ulusal devletin rolünü sınırlayacak, özerk ekonomilerin oluşmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu uygarlık eski fabrika sistemlerinin çağdışı kalmasını sağlayacak yöntemler sağlayacak, her evde kişiye özel bilgisayarlar bulunacak (gerçekten de Toffler bu kitabı yazdıktan 3 sene sonra IBM evde kullanılacak bilgisayarları piyasaya sürdü) (Boyd 2006) ve yeni aile tarzları, olacaktır. Bu çağın insanları paranın ve iktidarın

tek elde toplanışını ortadan kaldıracak yeni davranış şekilleri geliştirecek ve standartlaşmadan, merkezcilikten uzak yaşayacaklardır. Üçüncü Dalga Uygarlığı, üretici ve tüketici arasındaki kopukluğu ortadan kaldıracak ve her iki tarafında birlikte olduğu bir ekonomiye sahip olacaktır. Kısacası bu uygarlık hayata bilgi sayesinde daha farklı bakabilecektir.

Yoneji Masuda, bilgi toplumunun bilgi iletişim teknolojilerine yatırım yapan ve birçok özelliği ile sanayi toplumundan ayrılan bir toplum olduğunu söylemektedir (Kutlu 2000: 15). Yoneji, bilgi toplumu ve sanayi toplumu arasındaki farkları ve 2. Dalga'dan 3.'ye geçişte neler olduğunu yukarıdaki tabloda daha açık bir şekilde göstermiştir.

'Bilgi toplumu' yeni bir kavram olmayabilir ancak teknolojik gelişmeler devam ettiği sürece bu kavramın içeriği de gelişime uğramaktadır. Bu değişim de insanların hayatlarının birçok alanına etki etmektedir. BİT'nin insan hayatları üzerinde olmakta ve olacak olan olumlu etki alanları yeni sosyal ve kültürel kavramlar, yeni pazar ve yatırım alanları, yeni istihdam alanları, yeni devlet yönetimleri vb.dir.

B. EKONOMİK GELİŞİM

Bilgi toplumlarında, bilgiye sahip olmanın öneminin en fazla görüldüğü ve getireceği olumlu gelişmelerin üzerinde en fazla konuşulduğu alanlardan biri ekonomidir. Yenilikler yapabilmek ya da yeni icatlar yaratabilmek, şirket karını arttırabilmek için bilgiye ihtiyaç vardır ve bu bilgi ekonomik gelişimin temelinde yer almaktadır. Bu da ortaya yeni bir kavram çıkarmaktadır; 'bilgi-temelli ekonomi' ve 'global ekonomi'.

1. Bilgi-temelli ekonomi

Bilgi iletişim teknolojilerinin ekonomik gelişimi sağlamadaki rolleri şu şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak bilgi toplumlarının içinde yeni örgütler oluşmaya başlamıştır; 'bilgi-temelli topluluklar'. Bunlar belirli şirketler için çalışan ve bireysel şebekeleri sayesinde bilgi üreten ve ileten bireylerin oluşturduğu topluluklardır. Bu bireyler, bilgi-temelli ekonominin gelişimine geleneksel yapıdaki şirketlere sızarak ve onlara para kazandırarak gerçekleştirirler. İkinci olarak da yeni toplumlarda 'maddi

olmayan sermaye' kavramının önemi doğmuştur. Maddi olmayan sermaye iki kategoriye ayrılmaktadır. İlki yatırımların bilgi üretimine ve dağıtımına üzerine yapılmasıdır. Yani şirketler eğitim, öğretim, bilgi ve koordinasyona yatırım yapacaklardır. Maddi olmayan sermayenin diğer bir yolu ise; insan ve insan sağlığıdır (Information Society Commission 2002).

Bilgi iletişim teknolojilerinin sadece bilgi sermayesine olan katkıları değil, üretim gelişimine olan katkıları da söz konusudur. Çünkü eğitilmiş iş gücü ve bilgi sermayesi üretimde verimi sağlar. Gerçekten de bakıldığında bilgi sermayesine önem veren finans ve garanti, medya, elektronik, toptancılık ile uğraşan şirketler Avustralya'nın verimine 1996-2001 yılları arasında % 1, Amerika'nınkine % 1.3 ve İrlanda'nınkine % 0.73 oranlarında katkıda bulunmuştur. Bu durum bilgi iletişim teknolojilerinin ekonomik gelişime ve yönetimine katkılarını ortaya koymaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerine bilgi sermayesine yatırım yapmak gerçekten de çıkan ve çıkacak sonuçlara değerlidir (Lindroos 2003: 2).

Bilgiye ulaşım ve bilgi kullanımının her ülke ekonomisi ve her şirket için uygun olmadığını ve her ülkenin bu olanaklara sahip olmadıklarına dair düşünceler vardır. Ayrıca bilgi iletişim teknolojilerinin sadece büyük şirketler tarafından kullanıldıklarına dair görüşler de vardır. Bilgi çağında küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin de verimliliklerinin artacağı ütopyan bakış açılarının öne sürdüğü savlardan biridir. Günümüzde bilgi iletişim teknolojileri, masrafları azaltmak ve daha geniş pazarlara girebilmek için önemli bir araçtır. Bu bağlamda OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) birçok küçük ve orta boy işletmeye bilgi iletişim teknolojilerinin ve günümüzün 'bilgi gücü'nün değerini aşlamaya çalışmakta ve onları eğitmektedir.

Bilgi toplumlarının ekonomik gelişim sağlayabilmelerinin en temel nedeni; bilgili işgücüne sahip olmalarıdır. Bilgi toplumlarında yatırım insan becerileri ve bilgisi üzerinedir. Gelişmiş bir ekonomiye giden yolda bilgi toplumları insanları genç yaşta eğitmeye ve teknoloji ile iç içe olmalarını sağlamaya çalışır. 'Hayat boyu eğitim' ilkesi ülkelerin en temel politikasıdır. Bu ilke daha iyi bir yaşam tarzı için bilgili bir

toplumun yaratılması üzerine temellendirilmiştir. Ayrıca bu toplum değişime ve yeniliklere de açıktır (Information Society Commission 2002).

MIT'nin ve *Wired Dergisi'nin* kurucusu Nicholas Negroponte, eğitimin ve BİT ile iç içe olmanın önemini her fırsatta vurgulamaktadır. Negroponte'ye göre, daha iyi bir ekonomi ve yaşam standartları için herkesin bilgisayar ve internet ile tanışmış olması gerekmektedir. İşte bu yüzden Negroponte, 'Her Çocuğa 100\$'lık Laptop' kampanyasının başlatma çabasıdır. Negroponte'nin amacı, daha henüz bilgisayar ile tanışmamış toplumlara ve özellikle çocuklara bilgisayarı ve teknolojinin getirilerini göstermek ve daha küçük yaşlardan itibaren bilgiye ulaşabilmelerini sağlamaktır.

Negroponte bu amacını şu şekilde açıklamaktadır: Her çocuğa bir bilgisayar. Evet çünkü çocuklar bizlerin en değerli kaynaklarımızdır ve çocuklar eğer kişisel öğrenim ve eğitim elde edebilir ve arkadaşları arasında bu bilgileri paylaşabilirlerse işte o zaman Bingo! Hikayenin sonu budur (Kirkpatrick 2005).

Negroponte böyle bir kampanya başlatmak istediğini söylediğinde United Nations (U.N.), Google, Red Hat, Advanced Micro Devices gibi kuruluşlar da ona arka çıkmıştır. 2006 yılının Nisan ayında çıkan habere göre, Negroponte ve takımı halen ürün prototiplerini hazırlamaktadır. Ancak bir örnek hazırlanmış ve gönderilmiştir. Bu örnekte elektrik sıkıntısı çeken (3.Dünya) ülkeler için özel bir pedal yer almaktadır. İlkbahara doğru makinelerin hazır olacağını söyleyen Negroponte, öncelikle Nijerya, Hindistan, Tayland, Brezilya, Arjantin ve Mısır gibi ülkelerden başlamak istemektedir (Ressner 2006).

2. Global Ekonomi

Teknolojinin gelişimi ile her alanda global olma fikrinden yola çıkan bu kavram, şirketlere ürün ve hizmetlerini dünya çapında pazarlayabilmelerine ve farklı uluslardan şirketler ile ortaklıklar ve iş bağlantıları kurabilmelerine olanak sağlayan bir kavramdır. John Naisbitt, global ekonominin önemini anlattığı bir seminerde şunları söylemiştir:

“Dünya bir kaosun içinde değildir. Tam tersi dünya gayet düzenli bir şekilde değişmektedir. Bilgi iletişim teknolojileri, dev bir global ekonomi yaratıyor ve böylece küçük olanlar daha güçlü hale gelebiliyor. Yeni iş olanakları ve çeşitleri doğuyor. Bilgi iletişim teknolojileri daha bireysel bir hal almaya başlıyor. Bundan sonra tüm dünya karşılıklı iletişim halinde olacak. Global ekonomi büyüdükçe, bu oyunun daha küçük oyuncularını daha da büyüyecek ve güçlenecek. Ne kadar universal olursak o kadar kabilesel ve birlikte hareket ederiz. Dünya ekonomik olarak birbirine entegre olduğu ve global bir pazar haline geldiği sürece, parçaları da o kadar önemli ve fazla hale gelecek” (Barrier 1994: 1).

C. SİYASAL YAPI

Alvin Toffler, İkinci Dalga Uygarlığının 'merkezîyetçi' bir yapıya sahip olduğunu ancak Üçüncü Dalga Uygarlığının 'çok merkezli' olacağını söylemiştir. Bu dalgada güç bireylerde, küçük gruplarda ve azınlıklarda olacaktır. Kısacası 3. Dalga'nın gelişi ile oluşan bilgi toplumunda 'ulus devlet' ortadan kalkacaktır. Bu toplumun devletleri bürokrasiden daha uzak ve esnek bir yapıda olacaklardır. Bilgi toplumunda katılımcı demokrasi yer almaktadır.

1. E-Devlet

Ütopyan bakış açıları bilgi iletişim teknolojilerinin daha iyi bir siyasal yapı yaratacağını ve halkların ihtiyaçlarını daha fazla dikkate alacaklarını savunmuşlardır. Bu bakış açısı bilgi toplumlarında yeni bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilgi iletişim teknolojileri sayesinde devlet daha rahat ulaşılabilir, etkili ve sorumlu bir hale gelmiştir (Lindroos 2003: 3).

E-Devletler, devlete dair bilgilere ulaşımı kolaylaştırmayı, halkı devlet işleri ile etkileşim içinde tutmayı, devlet işlerinin de halk tarafın görülmesi sonucu halkın devlete olan güvenini arttırmayı ve böylece yozlaşmayı/bozulmayı en aza indirmeyi amaçlamaktadır.

E-devletler halk tarafından atılan e-postalar ve bu e-postalar karşılığında atılan ve halkın kanunlar ile ilgili fikir ve sorularını yansıtmaları formlar şeklinde iki taraflı bir iletişime dayanmaktadır. E-devleti aynı zamanda 'çevrim-içi -online- toplumların' katılabileceği ve konular ile ilgili fikir ve önerilerin yer aldığı forumlar da sunmaktadır.

Bilgi iletişim teknolojileri, devlet işlerini bu şekilde daha verimli hale getirmeye başladığı yıllardan beri e-devletler genellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından kullanılmaktadır (<http://www.cdt.org> 08.04.2008).

D. YENİ YAŞAM TARZLARI

Ütopyan bakış açısına göre bilgi iletişim teknolojileri insanların yaşamlarında büyük değişikliklere yol açacaktır. İş alanlarında, işin yapıldığı yerlerde, kadınların hayatlarında, yeni toplulukların oluşumu, yeni tüketiciler, medya ve yeni ütopyanlar gibi birçok alanda değişimler gerçekleşecektir. Günümüzde bilgi toplumunda yaşandığı göz önünde bulundurulduğunda bu değişiklikler gerçekleşmektedir.

1. Bilgi İşçileri

Bilgi toplumunda ekonomik alanda yaşanan gelişmelerin anlatıldığı 'bilgi-temelli ekonomi' bölümünde de bahsedildiği üzere şirketler artık yatırımlarını bilgili ve eğitilmiş işgücü üzerine yapmaktadırlar. Çünkü bilgi toplumunda iş gücünden beklenen güç değil, bilgidir ve bu toplumda şirketler bilgi sahibi insanlara maaş vermektedir. Bu durum da yeni bir sınıfın ve bununla bağlantılı olarak yeni bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sınıf 'bilgi işçileri' kavramıdır. Yeni bir toplumsal sınıf olarak da tanımlanabilecek kavram endüstri toplumunun yok olması ile doğmuştur. Çünkü Üçüncü Dalga Uygurluk'da en çok önem verilen değer bilgidir.

Bilgi işçileri olarak adlandırılan bu yeni ve bilgi toplumunun en önemli sınıfını; bilim adamları, teknisyenler, mühendisler, öğretmenler, tıp personeli gibi teknik ve profesyoneller oluşturmaktadır. 1940 yılında 3.9 milyon olan bu sınıfın sayısı 1964 yılına gelindiğinde 8.6 milyona ulaşmıştır ve bilgi toplumuna geçildiği yıllarda sayıları giderek artmıştır. P.F. Drucker'ın 'bilgi işçisi' adını verdiği bu sınıf bilgi

toplumunda gücü elinde bulunduran sınıftır. Bilgi işçileri iş alanlarında yoğunlaşan, bilgi ile uğraşan, bilgileri depolayan, bilgiyi analiz eden, koordinasyonu ve de bilginin ilgili kişilere ulaşmasını sağlayan ve yeni bilgiler üreten entelektüel ve profesyonel bir sınıftır. Bu işçilerin çalıştıkları alanlar dar olabilir ancak bu alanda üstlerinden daha fazla bilgilidirler ve bunun farkındadırlar. Bilgi toplumunda başarılı şirketler bilgi işçilerine çok değer vermekte ve gelişimin temelinde onları varlığı olduğunu bilmektedirler (Kutlu 2000: 21).

2. Elektronik Köşkler

Toffler büyük şirketler ve bu şirketlerde çalışanlar üzerine yaptığı incelemeler sonucunda, o şirkette bütün gün çalışan insanların aslında aynı işleri teknolojik gelişmeler sonrasında evlerinde de yapabilecekleri savını ortaya koymuştur. Ayrıca Toffler'e göre İkinci Dalga Uygurliklarında bile mimarlar, modacılar, terapistler, psikologlar, müzik ve yabancı dil öğretmenleri vb. birçok meslek dalından insan işlerini evlerinde yapmaktadırlar. Toffler, zaten böyle bir durum söz konusu iken ve Üçüncü Dalga'da da birçok teknolojik gelişme olacağından bilgi toplumlarında 'elektronik köşkler'in yani birçok teknolojik aletle donatılmış evlerin varolacağından ve birçok kişinin artık evlerinde çalışacaklarından söz etmiştir. Ayrıca Toffler, bu köşkerlerin aile yaşamına da olumlu etkileri olacağını şu şekilde anlatmıştır:

"Elektronik köşker karı, koca ve hatta belki de çocukların bir bütün halinde bir arada çalışması olanağını büyük ölçüde sağlamaktadırlar. Aile yaşamını savunanlar işin eve aktarılması olgusunda yatan bu imkanları fark ettikleri zaman, büyük olasılıkla bu sürecin alınacak siyasal önlemler ile hızlandırılmasını bile isteyeceklerdir" (Toffler 1981: 275).

Ayrıca Toffler, bilgi toplumlarında benzin ve enerji fiyatlarının artacağını ve teknolojik aletlerin her evde bir tane bulunmasının her gün işe gidip gelmekten daha ucuz bir hale geleceğinden söz etmektedir.

Gerçekten de günümüz bilgi toplumunda evlerinden iş yapan serbest çalışan (*freelance*) insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Özellikle freelance çalışan, bilgisayar program-

lamacıları ve grafik tasarımcıları günümüzde saat başı ya da gün başına ücret almakta ve şirket çalışanlarından daha fazla para kazanmaktadır.

3. Yeni İşgücü: Kadınlar

Endüstri toplumlarında işgücünün büyük bir çoğunluğunu erkekler oluşturmaktaydı. Ancak artık kas gücünden çok bilginin ön planda olduğu bilgi toplumunda kadınların da en az erkekler kadar iş alanlarında yer aldıkları ve hatta birçok şirketin başında ve üst yönetimlerinde olduğu görülmektedir.

Megatrends 2000 adlı kitabın yazarı ve aynı zamanda ütopyan bir bakış açısına sahip John Naisbitt, bilgi toplumunun getireceği en önemli değişimlerinden birinin de kadınlar üzerinde olacağından söz etmiş ve “kadınlar endüstri çağında ağırlıklarını hissettirememiş olabilirler; ne var ki geleceğin endüstrilerindeki yerlerini şimdiden almışlardır” (Naisbitt ve Aburdene 1990: 205) demiştir.

Küreselleşmenin yaşanan gelişim, değişim ve yenilikleri tüm dünyaya teknolojik gelişmeler sayesinde yaydığı ve dünyayı etkilediği söylenebilir. Feminizmin tüm dünyaya yayılması ve etkilerinin hissedilmesi de bilgi iletişim teknolojilerinin ve küreselleşmenin etkilerinin bir örneği niteliğindedir.

1980’li yıllar tüm dünyada feminist hareketlerin etkileri görülmeye başlamıştır. Çünkü feminizm sadece birkaç ülkenin değişimini hedefleyen bir olgu değildir. Feminizm, dünya çapında gerçekleşen uluslararası dinamik bir olgudur (Giddens 2001: 136). Daha sonraki yıllarda olgunlaşmaya başlayan feminist hareketler, yavaş yavaş amacına ulaşmaya ve birçok insan tarafından anlaşılmaya başlamıştır. Süreç aynı zamanda kadınlara iş olanaklarını da arttırmış ve birçok işveren cinsiyet ayrımı yapmadan maaş ve ikramiye vermeye başlamıştır (Craig 1998: 12).

80’li yıllarda yavaş yavaş oturmaya başlayan feminist hareketler sonucu kadınlara iş olanaklarının arttırılması ve birçok işverenin cinsiyet ayrımı yapmadan maaş ve ikramiye vermeye başlanmasının etkisi ile kadınların istihdam oranı artmıştır. Amerika’da 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre, her beş kadından üçü

çalışma hayatındadır. 1985 yılında şirketlerde çalışan kadın müdürlerin oranı tüm müdürlerin üçte biri iken 2002 yılında bu oran yarı yarıya haline gelmiştir. 500 en büyük anonim şirketinde çalışan kadın memurların oranı 1983 yılında %12.5 iken bu oran 2002 yılında %16 olmuştur. Büyük anonim şirketlerin %16’sında kadınlar, şirket içinde yer alan takımların başkanlığını yapmakta ve onları yönetmektedirler. Ayrıca kadınlar yavaş yavaş erkeklere atfedilen görevlere de sahip olmaya başlamışlardır. Örneğin, her 100 elektrikçiden ikisi ve 100 uçak teknisyeninden biri kadındır. Ayrıca kadınlar günümüzde çok-uluslu şirketlerin başında da yer almaktadırlar. Örneğin; Avon, Hewlett-Packard, Lucent, Kraft, Xerox gibi şirketlerin CEO’ları kadındır (Kanner 2003: 12).

4. Global Topluluklar

Bilgi iletişim teknolojileri sayesinde siber uzayda halka açık yeni alanlar yaratılmaya başlanmıştır. Bu da bilgi iletişim teknolojilerinin bilgi toplumunda yarattığı bir diğer yeni kavramı ortaya koymaktadır: ‘Global topluluk’. Bu yeni global topluluklar dijital şebekeler sayesinde oluşturulmuştur (Hamelink 1998: 1-2).

Dünyanın her yerinde üyelerinin olduğu bu topluluklar internette yarattıkları dünyalarında buluşmakta, fikirlerini paylaşmakta ve ideolojilerini bu şekilde yaymaya çabalamaktadırlar. Daha çok gelişmiş ülkelerin öncülük ettiği bu topluluklara kadın organizasyonları, feminist gruplar, insan hakları toplulukları, hayvan severler gibi örnekler verilebilir.

5. Yeni Tüketiciler ve Değişen Medya

Nicholas Negroponte’ye göre, bilgi toplumlarında ve ilerisinde ne eski tüketiciler, ne eski reklamcılık sektörü ne de eski medya kalacaktır. Negroponte, yeni tüketicilerin oluşumu ve bildiğimiz reklamcılığın ölümü ile ilgili şunları söylemektedir: Yakında evlerimiz çok akıllı makineler ile dolu olacak. Her şey barkodlu olacak. Her tüketicinin evinde 5000 ile 10000 arasında aktif akıllı makine olacak ve bu makineler birbirleri ile etkileşim içinde olacaklar. İnsanlar zamandan kazanmak için bu makinelere komut verecekler ve bu makineler insanların ihtiyaç duydukları ve satın almak istedikleri ürünleri internetten bulacaklar. Bu durumda da

reklamcılık sektörü değişecek. Artık reklamcılar insanlara değil, insanlar yerine alış verişi yapan makineleri kendilerine hedef kitle olarak seçecekler. Ayrıca reklamlar her an tüketicinin karşısına çıkmayacak. Tüketici ancak isterse reklamların yer aldığı paralı kanalları satın alacak ve istediği reklam mesajlarını izleyecek. İzinli pazarlama ve doğrudan pazarlama etkili olacak (Watts 2006).

Negroponte'ye göre, bu çağda evlerin her yerinde kablosuz internet olacak ve tüm aletler birbirleri ile etkileşim içinde olacak. Sokaktaki reklam panoları tüketiciler ile konuşuyor olacak, hatta tost makineleri bile ekmek bayat olduğunda konuşarak haber veriyor olacak.

Negroponte'ye göre, bu çağ medya anlayışının da değişeceği çağdır. Artık insanlar hazır olarak önlerine gelen haberleri almak istemeyecekler ve gelişmiş teknolojik olanaklar sayesinde bilgiyi iletişim sistemlerinden kendileri çekerek alacak ve dijital aletlerin yardımı ile kendi gazetelerini yaratacak ve tarayıcılardan geçirecek kendi gazetelerini düzenleyeceklerdir (Engleman 1995: 965).

Bu çağda haberler tamamı ile internet tabanlı olacaktır. Gazeteler de internette olacak ve yazıları saydam, iletken ve dirençli mürekkepler ile yazılması yerine ink-jet yazıcılar sayesinde hemen çıktısı alınıp elde okunabilecektir. Televizyon neredeyse tamamı ile internete geçecek ve 15 yıldan daha az bir zamanda insanlar seçim sonuçları ve spor haricinde hiçbir şeyi televizyondan izlemeyecek durumda olacaklardır. Televizyon kanalları da artık internette yar alacak ve kanalların çoğu ürün satın alınabilen kanallar olacaktır (Watts 2006).

6. Teknopyanlar

BİT üzerine olan ütopyan bakış açılarının yeni çağ toplumları ve bu toplumlarda yaratacağı yenilikleri inceledik. Ancak yeniçağın yeni ütopyan bakış açıları yaratacağı da söylenmektedir. Bu bakış açılara sahip grubun yeni adı da yeniçağda 'teknopyen' (technopian) olarak değişecektir. Bu grup kendilerine 'transhumanities' adını vermektedir. Bu terimi de 'insanüstü' olarak tanımlamaktalar. Transhumanistler mantık, bilim ve teknoloji sayesinde kendilerini sosyolojik, psikolojik ve zihinsel olarak

daha iyiye götüreceklerini düşünmektedirler (Mitchell 2003: 1). Günümüzde www.transhumanism.com adlı bir siteleri olan topluluğun 3762 tane üyesi bulunmaktadır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin toplumları geliştireceği düşüncesi eski yıllara dayanmaktadır. Ancak transhumanistler toplumların teknoloji sayesinde gelişmelerine kendileri de katkıda bulunacaklarını iddia etmektedirler. 'Techopia' larını insanları makineler ile birleştirerek sendikalaştıracaklarını düşünmektedirler. Günümüzden 2050 yılına kadar bilgisayar hızlarının ve bilişimsel dilbilimin gücünün gelişeceğini ve yapay zekânın insan zekâsını geçeceğini düşünmektedirler. İnsanların hayatta kalabilmesinin tek yolu onlara göre; insanların makinelerle bütünleşmesidir. Transhumanistler insan vücudunun ve sınırlamalarının onlar için bir hapisane olduğunu ve bu sınırların üstesinden gelmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Transhumanistler kendilerince sonsuz özgürlüğü temsil ettiklerini düşünmektedirler (Mitchell 2003: 1).

SONUÇ

Bilgi iletişim teknolojileri 1970'li yıllardan itibaren çok hızlı bir gelişme göstermeye başlamış ve bu gelişim tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya çapında etkileri görülmeye başlayan bilgi iletişim teknolojileri üzerine o yıllarda pek çok tartışma yapılmıştır ve günümüzde de halen yapılmaktadır. Bu tartışmaların iki tarafı bulunmaktadır; ütopyanlar ve distopyanlar. Olumlu tarafı temsil eden ütopyan bakış açıları, bilgi iletişim teknolojilerinin tüm dünyaya getireceği etkilerin toplumların gelişimi için çok yararlı olacağını düşünürken, olumsuz tarafı temsil eden distopyan bakış açıları bilgi iletişim teknolojilerinin getirilerine bu kadar iyimser bakmamaktadırlar.

Çalışmanın ana konusu bilgi iletişim teknolojilerine olan ütopyan bakış açıları ve bu bakış açılarının gelecek toplumlar için neler öngördükleridir. Ütopyanlar endüstri toplumunun yok olup bilgi iletişim teknolojileri sayesinde bir 'bilgi evrimi' yaşanacağını ve endüstri toplumunun yerini bilgi toplumuna bırakacağına dair düşüncelere sahiptirler. Bu toplum Alvin Toffler'in İkinci Dalga diye adından söz ettiği endüstri toplumlundan Üçüncü Dalga

Uygarlığı olarak tanımladığı bilgi toplumdur. Ütopyanlar bu toplumun bilgi çağında yaşayacağı, bilginin her şeyden üstün bir öge olarak kabul edileceğini ve bu toplumların yeni sosyal ilişkilere, değerlere sahip olacağını düşünmektedirler. Onlara göre bilgi iletişim teknolojileri ekonomik gelişimi sağlayacak, eğitim anlayışını, iş yaşamını ve iş yaşamı değerlerini değiştirecek, siyasal yapıda değişmelere yol açacaktır. Ayrıca bilgi iletişim teknolojileri insanların günlük yaşamlarında değişimlere yol açacaktır. Yeni sınıflar, global topluluklar doğacak, insanlar işe gitmek yerine 'elektronik köşk'lerinde çalışacak, kadınlar da erkekler kadar iş yaşamının içinde yer alacaklardır. Bilgi iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi her evde teknolojik, akıllı makinelerin ve bilgisayarların bulunmasını sağlayacak ve bu bilgisayarlar insanların yerine alışveriş yapabilen yeni tüketiciler haline geleceklerdir. Ayrıca klasik reklam ve medya anlayışı da değişecek ve her şey internet üzerinden sürdürülecektir.

Sonuç olarak ütopyan bakış açılarının yıllar önce öngördükleri gelişmelerin birçoğu gerçekleşmiş, geri kalanı ise sadece birer kehanetten ibaret olarak kalmıştır. Son yıllarda ütopyan bakış açılarının öngördüğü gelişmelerin ileriki yıllarda olup olmayacağı şimdiden bilinmemektedir. Ancak şu söylenebilmektedir ki fütüristler var oldukları sürece insanlar gelecekte yaşanacakları öğrenmeye ve biraz da bu iddialardan korkmaya devam edeceklerdir.

NOTLAR

(1) Enformasyon (information) ve bilgi (knowledge) kavramları arasında yakın ilişki bulunmasına rağmen, yapıları ve ortaya çıkışları yönüyle farklı özellikler sergilemektedirler. Enformasyon daha çok somut bir kavram iken, bilgi genellikle bireylerin zihninde yer alan soyut enformasyondan oluşan bir kavramdır. Bu özelliğe bağlı olarak genellikle enformasyon sesli, görüntülü vb. kayıt ortamları üzerinde yer almakta iken bilgi ise daha çok bireylerin zihinlerinde yerleşik olarak bulunmaktadır. Bakınız: Odabaş, Hüseyin. "Bilgi Yönetimi". *Bilgi...* içinde (99-108). Ed.: Hüseyin Odabaş ve Hakan Anameriç. Referans Yayıncılık, Ankara. 2006, s: 1. Ancak, Information Communication Technologies Türkçemize ağırlıklı olarak Bilgi İletişim Teknolojileri olarak ter-

cüme edildiğinden dolayı, çalışmada bu şekilde kullanılacaktır.

(2) Latince kökenli bir sözcük olan ve "makineden tanrı" anlamına gelen kavram, beklenmedik bir anda zihin-bedene ait sorunu çözmek için ortaya çıkan araç ya da kişi olarak tanımlanmaktadır. Bakınız: David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding: A Critical Edition*, Oxford University Press, 2000, s: 154.

(3) 1979 yılında Amerika Başkan Yardımcısı Al Gore tarafından sıkça kullanılmaya başlayan ve bilginin çok yüksek hızda ulaşmasını sağlayan yollara ya da networklere verilen ad. (information superhighway ya da information highway) için Bakınız: Balbir S.Dhillon, *Advanced Design Concepts for Engineers*, CRC Pres, 1998, s: 226.

KAYNAKLAR

Anıt S (1998) Geleceğin Kentleri, Bilim ve Teknik Dergisi, 1 (362): 58-63.

Atılğan D (2006) İletişim Teknolojileri Çağında Değişen Bilgi Hizmetleri, 1. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu: İletişim, İstanbul.

Bademli R R (1998) Geleceğin Kentleri, Bilim ve Teknik Dergisi, 1 (362): 62-63.

Barrier M (1994) A Global Reach For Small Firms-Forecast by John Naisbitt, Nation's Business.

Boyd A (2006) Alvin Toffler, St. James Encyclopedia of Pop Culture, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_g1epc/is_bio/ai_2419201216_14.10.2006.

Braine F S (1994) Technological Utopias: The Future of the Next Generation, Film and History, 24 (2): 2-18.

Craig S (1998) Feminism, Femininity and the 'Beauty' Dilemma: How Advertising Co-opted the Women's Movement, Southwest/Texas Popular Culture/American Culture Association Conference.

Darren T, Johnson A ve Cavallaro A (2004) Prefiguring cyberculture: An Intellectual History, MIT Press.

- Davis J C (1981) *Utopia and the Ideal Society: A Study of English Utopian Writing 1516-1700*, Cambridge University Press.
- Dickerson J (2005) *Utopian and Dystopian Master Narratives in a Posthuman World*, International Communication Association, 2005 Annual Meeting, New York: 1-27.
- Dhillon B S (1998) *Advanced Design Concepts for Engineers*, CRC Press.
- Engleman T (1995) Being Digital, *Journalism&Mass Communication Quarterly*, 72 (4): 965-966.
- Eraut M (1991) *Education and The Information Society*, Council of Europe London.
- Erdoğan T ve Bilir H (2002) Bilgi İletişim Teknolojileri: Gelişmeler, Yansımalar ve Piyasaların Yeniden Düzenlenmesi, *Rekabet Dergisi*, (11): 47-75.
- Fox R W ve Kloppenberg J T (1995) *A Companion to American Thought*, Blackwell Publishing.
- Giddens A (2001) *Sociology*, Polity Pres. UK.
- Hamelink C J (1998) The Digital Advance-Digital Information Communication Technologies, *UN Chronicle*, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_3_35/ai_54259321. 15.10.2006
- <http://www.cdt.org> 08.04.2008
- <http://www.utdallas.edu/>, 08.04.2008.
- Hume D (2000) *An Enquiry Concerning Human Understanding: A Critical Edition*, Oxford University Press.
- Kanner B (2003) *Kadınlar Ne İster?*, Füsün Kamışoğlu (çev), MediaCat Kitapları. İstanbul.
- Kateb G (1963) *Utopia and Its Enemies*, Free Press, New York.
- Kirkpatrick D (2005) I'd Like to Teach The World to Type, *Fortune*, 152 (10): 33-34.
- Kurtoğlu M (2001) Teknoloji ve İnsan: İnsanın Bilinen Geçmişi, http://www.historical-sense.com/Archive/Fener15_1.htm, 08.04.2008.
- Kutlu E (2000), *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Lindroos P (2003) Information society: The ICT challenge, Organisation for Economic Cooperation and Development. The OECD Observer, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa3648/is_200312/ai_n9337030. 12.10.2006.
- Marien M (2001) Best Book On The Future: 1996-2000: Future Survey's Super 70, *The Futurist Magazine*, 35 (3).
- Mark D (1995) ADC's Role In Creating A New Civilization, *Automatic I.D, News*, 11 (3).
- Mitchell C B (2003) New Utopians and A Truly Human Future, *Ethics&Medicine*, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4004/is_200310/ai_n9330665. 12.10.2006.
- More T (1997) *Utopia*, Wordsworth Editions Limited, Great Britian.
- Munkner J (1996) Iceberg: Utopia, Dystopia and Myopia in the Late-19th Century, <http://www.georgetown.edu/faculty/bassr/exhibition/utopia/utopia.html#Utopia>.08.04.2008.
- Naisbitt J ve Aburdene P (1990) *Megatrends 2000: Değişen Dünya'da 1990'ların On Yeni Hedefi*, Erdal Güven (çev), Form Yayınları.
- Odabaş H (2006) Bilgi Yönetimi. *Bilgi...* içinde, Hüseyin Odabaş ve Hakan Anameriç (ed), Referans Yayıncılık, Ankara, s. 99-108.
- Ressner J (2006) A Computer For Every Child, *Time*, 167(22): 54-54.
- Robertson R ve White K E (2003) *Globalization: Critical Concepts in Sociology*, Routledge.
- Robins K ve Webster F (1999) *Times of the Technoculture: From the Information Society to the Virtual Life*, Routledge Pres, New York.
- Toffler A (1981) *Üçüncü Dalga*, Ali Seden (çev), Altın Kitaplar Basımevi.
- Vural Z B A (2002) *Information Communication Technologies and Change: Human Resources, Society and Organizational Perspective*, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Vural Z B A (2005) *Enformasyon İletişim Teknolojileri: Gelişimi, Doğası ve Ahlaki Konular*, <http://155.223.1.158/edergi/yenid/s1 /9.pdf>. 08.04.2008.

Watts J (2006) Will Smart Machines Change The Way We Live?, Campaign (UK), 24.

Webster F (2002) Globalization, Information and Change, Technology, Development and Democracy: International Conflict and Cooperation in the Information Age, Juliann Emmons Allison (ed) içinde, State University of New York Press.

Woods M ve Woods M B (2001) Ancient Computing: From Counting to Calendars, Twenty-First Century Books.

Building The Knowledge Society (2002) Report to Government, Information Society Commission.

Bilgi Toplumu Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme (2002), http://www.bilten.tubitak.gov.tr/Web_2002_v1/tr/docs/dunya_bilgi_toplumu_zirvesi/TUBITAK-Bilgi%20Toplumu%20Politikaları%20Degerlendirmesi.pdf. 08.04 . 2008.